

Skolors arbete med trygghet och studiero

En tematisk analys utifrån beslut fattade
inom regelbunden kvalitetsgranskning
2018–2019

Skolors arbete med trygghet och studiero

En tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019

Innehåll

Förord	1
Sammanfattning	3
Detta har vi granskat och bedömt	3
De viktigaste resultaten	3
Arbetet för studiero behöver intensifieras	3
Skolor som lyckas väl	4
Skolor där det inte fungerar	4
Skolorna kan höja kvaliteten i arbetet	5
Inledning	7
Utgångspunkter för analysen	8
Vad granskas och bedöms?	8
Iakttagelser från regelbunden kvalitetsgranskning	11
I många skolor görs ett gott arbete	11
Arbetet för god studiero behöver intensifieras	12
Viktigt att identifiera och analysera problematiken	12
När arbetet håller hög kvalitet	14
När arbetet i låg utsträckning uppfyller våra kvalitetskriterier	22
När arbetet är bra i flera delar men utvecklingsområden finns	30
Avslutande diskussion	37
Bilaga. Om underlagen och kvalitetsbedömningar inom regelbunden kvalitetsgranskning	43
Kvalitet inom fyra områden i tre nivåer	43
Hanteringen av underlagen	44
Urvalsprinciper för genomgång av beslut	44
Analys av statistik och beslut	45

Förord

Skolinspektionen granskar regelbundet all skolverksamhet i hela landet för att se att den följer de lagar, regler och läroplaner som finns för verksamheten. Målet är att bidra till alla barns och elevers lika rätt till god utbildning i en trygg miljö, där alla elever når minst godkänt i alla ämnen. Inom ramen för myndighetens regelbundna kvalitetsgranskning av landets grund- och gymnasieskolor bedömer vi kvaliteten inom fyra centrala områden: rektors ledarskap, undervisning, trygghet och studiero samt bedömning och betygssättning.

Ett viktigt syfte med den regelbundna kvalitetsgranskningen är att kunna ge en nyanserad återkoppling till skolor och skolhuvudmän. När Skolinspektionen besöker skolor inom regelbunden kvalitetsgranskning tittar vi både på det som är välfungerande som vi vill att skolorna ska fortsätta arbeta med, och på de delar där kvaliteten är låg och behöver utvecklas.

Under åren 2018 och 2019 har vi granskat kvaliteten i närmare 400 grund- och gymnasieskolor. Genom en systematisk genomgång av de beslut vi fattat under perioden kan vi ge en både bred och djup lägesbild av skolors arbete inom de fyra områden vi granskat. Denna rapport kallar vi en tematisk analys. Den skiljer sig från andra tematiska granskningar genom att vi denna gång sammanställer resultat från ett stort antal skolor. I denna granskning baserar vi oss som ovan nämnts på 400 beslut. I tematisk kvalitetsgranskning har vi oftast an-

nars 30 skolor att utgå ifrån. Det är positivt att nu kunna förmedla en bild från ett brett urval skolor på ett mycket uppmärksammat och så centralt område för skolan som trygghet och studiero är.

Rapporten baserar sig enbart på kvalitetsgranskning, inte på tillsyn. Vi kommenterar dock på vissa ställen hur tillsynsresultat kan se ut på detta område. I summeringar av iakttagelser har vi förenklat vissa begrepp och beskrivningar av våra bedömningar. Detta för att göra beskrivningen mer tillgänglig. De formella begrepp som används i våra beslut i kvalitetsgranskning finns i bilaga.

Vår förhoppning är att våra iakttagelser och slutsatser kan ge en nyanserad och väl underbyggd lägesbeskrivning som bidrar till kunskap om hur skolor arbetar för att ge elever en studiemiljö som präglas av trygghet och studiero. Vi vill också ge flera exempel på hur arbetet kan se ut i praktiken. Denna kunskap hoppas vi kan inspirera skolor och huvudmän i arbetet med att utveckla ett tryggt skolklimat där eleverna ges goda möjligheter att tillägna sig kunskap.

Rapportskribent för den tematiska analysen har varit Marie Göranson, Linda Källman och Linda Zetterman på Skolinspektionens analys- och statistikavdelning.

Sammanfattning

Det är inte ovanligt att det i diskussionen om skolan lyfts bilder av att elever i sin skolsituation möter ett relativt hårt skolklimat med stök i klassrum samt brister i trygghet och studiero. Resultaten från Skolinspektionens breda inspektionsverksamhet visar dock på en mer varierad bild. Många skolor klarar arbetet med trygghet och studiero väl, men i vissa skolor finns betydande problem och utmaningar. Med underlag från granskning och bedömning av kvaliteten i nära 400 skolors arbete kan vi nu ge en närmare bild av hur det står till både med tryggheten och med studieron i landets skolor. Detta både när det gäller styrkor och svagheter i skolors arbete. Genom beskrivningar och analys av våra iakttagelser vill vi bidra med kunskap till skolor som behöver utveckla sitt arbete inom dessa områden. De skolor som uppvisar störst risker omfattas inte av regelbunden kvalitetsgranskning, utan granskas istället genom tillsyn.

Detta har vi granskat och bedömt

Inspektionsformen regelbunden kvalitetsgranskning syftar till att bedöma i vilken utsträckning skolornas arbete inom fyra avgränsade områden¹ möter bestämda kvalitetskriterier – i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområde finns eller i låg utsträckning. Med den här rapporten vill vi ge en bred och djup lägesbeskrivning av kvaliteten på skolornas arbete med trygghet och studiero. Vår ambition är också att ge svar på frågor som "Vad gör de skolor som har ett bra arbete?" och "Vad saknas i de skolor där det inte fungerar?".

De viktigaste resultaten

Arbetet för studiero behöver intensifieras

Ett övergripande och glädjande resultat är att arbetet för att skapa och upprätthålla trygghet och studiero bedöms fungera väl eller relativt väl på majoriteten av skolorna. I synnerhet gäller detta trygghetsarbetet. Samtidigt kan arbetet på många skolor bli ännu bättre. I en mindre andel skolor behöver arbetet bli mycket bättre.

¹ Trygghet och studiero är ett av fyra centrala områden som granskas. Läs mer om inspektionsformen på vår hemsida: <https://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/regelbundenkvalitetsgranskning/>

När vi ser behov av ytterligare utveckling handlar det främst om att intensifiera arbetet för att främja studiero.

Skolor som lyckas väl

Involverar hela organisationen i arbetet. På de skolor som når den högsta kvalitetsnivån involveras hela organisationen för att skapa en skolmiljö präglad av trygghet och studiero. Kännetecknande är att arbetet och diskussionerna finns på såväl klassrums- som lärarlags- och skolnivå. Hela skolan och utbildningens alla delar (klassrummen, korridorer, matsal och skolgård, arbetsplatsförlagt lärande etc.) omfattas av arbetet.

Arbetar systematiskt med såväl trygghet som studiero. När det fungerar väl finns ett systematiskt arbete för att främja och upprätthålla såväl trygghet som studiero. Arbetet tar sin utgångspunkt i en gemensam bild av nuläget, där man fångar in elevernas upplevelse av såväl trygghet som studiero. Åtgärder och förändringsarbete utgår från analyser av nuläget och de utvärderas och revideras vid behov.

Låter organisationen bära ansvaret. Skolan och organisationen är bärare av arbets- och förhållningssätt. Det gör att ansvaret för elevernas trygghet och studiero inte hamnar hos enskilda lärare eller annan personal på skolan. Skolorna arbetar för att skapa samsyn kring vilka arbets- och förhållningssätt som gäller. Gemensamma lektionsstrukturer och regler vidmakthålls av all personal. Det gör skoldagen förutsägbar för eleverna.

Arbetar både "här och nu" och med långsiktighet. Skolorna arbetar för trygghet och studiero i vardagen och utifrån ett långsiktigt perspektiv. Organisationen fångar tidigt upp signaler om otrygghet eller sviktande studiero, hanterar situationerna i vardagen och gör insatser för att förhindra att liknande uppstår igen.

Har en rektor och skolledning som aktivt driver arbetet. Det välfungerande arbetet är ofta ett resultat av skolornas målmedvetna och långsiktiga arbete. I många fall ser vi att rektor/skolledning är en tydlig drivkraft och initiativtagare.

Skolor där det inte fungerar

Saknar ett utvecklat arbete för studiero. Utmärkande för så gott som alla skolor med utvecklingsbehov är att arbetet för att skapa och upprätthålla studiero behöver skärpas ytterligare. Skolorna med det svagaste arbetet har ofta utvecklingsbehov även vad gäller trygghetsarbetet.

Har inte en heltäckande bild av nuläget. I många fall saknas en heltäckande bild av nuläget eftersom kartläggning och uppföljning av elevernas trygghet och studiero inte genomförts eller gjorts på ett bristfälligt sätt. Det är vanligast att bilden av studieron är otillräcklig.

Arbetar inte skolövergripande. Arbetet för trygghet och studiero sker snarare på lärar- eller arbetslagsnivå än på skolnivå. I synnerhet gäller detta studiero, där vi ser stora kvalitetsskillnader mellan olika klassrum på samma skola. Hos skolor med ett svagt arbete saknas ett samlat arbete även när det gäller trygghet. Konsekvensen blir att likartade situationer kring otrygghet hanteras på ett inkonsekvent sätt, och att hanteringen blir beroende av vilken lärare eller annan vuxen som råkar finnas till hands.

Saknar ett främjande och förebyggande arbete. Även om det i många fall framgår att skolan ser studiero som ett viktigt fokusområde, hamnar ansvaret för arbetet i stor uträkning på enskilda lärare. Mycket tid och kraft läggs på att hantera och åtgärda uppkomna ordningsstörningar i det egna klassrummet, mindre på att främja, förebygga och verka för ett mer långsiktigt arbete.

Önskad effekt uteblir. Skolorna arbetar inte tillräckligt strukturerat för att finna orsaker till att exempelvis studieron är sämre i vissa klassrum än andra. Även om arbete och diskussioner pågår ger det sällan önskad effekt – otillräckligt implementerade arbetssätt, avsaknad av systematik eller bristande analys av situationen gör att resultaten uteblir helt eller delvis.

Skolorna kan höja kvaliteten i arbetet

Varje skola är unik och vad som kan eller behöver göras för att lyfta arbetet beror på flera olika faktorer. Här lyfter vi två övergripande rekommendationer för ökad studiero i fler skolor.

Håll isär begreppen trygghet respektive studiero för att skapa bättre underlag för analys.

Även om trygghet och studiero ofta nämns tillsammans och att det kan finnas en ömsesidig påverkan dem emellan, är det inte samma sak. Tryggheten hänger ofta ihop med skolans värdegrundsarbete i stort och kan öka genom insatser som främjar respekt och goda relationer. Studieron har en stark koppling till kvaliteten på undervisningen och därmed till lärarnas förutsättningar att bedriva en god undervisning. För att kunna komma tillrätta med problemen måste orsaken till dem identifieras, vilket kan underlättas genom att hålla isär begreppen trygghet och studiero.

Säkra systematik i arbetet med studiero

Arbetet med trygghet är ofta en angelägenhet för hela skolan medan arbetet med studiero till stor del sker "där och då" i klassrummen. Ett stort ansvar landar då på enskilda lärare eller lärarlag. Mycket tid och kraft går till att åtgärda ordningsstörningar och mindre till att förhindra att de uppstår.

Arbete för trygghet syns ofta i det systematiska kvalitetsarbetet. Skolorna arbetar systematiskt genom att följa stegen i det så kallade kvalitetshjulet². Elevernas upplevelse av trygghet kartläggs och analyseras. Med utgångspunkt i resultaten vidtas åtgärder som sedan följs upp. Detta för att se om insatserna gett avsedd effekt, om de behöver justeras eller om behov av andra åtgärder finns. Även om inte alla skolor lyckas i alla steg, finns ett tydligt tänk och en systematik i genomförandet. Motsvarande systematik är inte lika utbredd när det gäller arbetet för studiero, trots att tillvägagångssättet är relevant även här.

² Skolverket (2015), Stödmaterial. Kvalitetsarbete i praktiken.

Inledning

Alla elever har rätt till en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero. Skolan ska utgöra en god arbetsmiljö som genomsyras av respekt – respekt mellan de olika individer som vistas där, men också respekt för den arbetsro som både elever och lärare behöver. Kort sagt – ingen ska behöva vara rädd i skolan och eleverna ska ha goda möjligheter att koncentrera sig på sitt skolarbete. Trygghet och studiero är viktiga förutsättningar för elevernas kunskapsutveckling.³ Skolinspektionen lägger därför stor vikt vid dessa områden när kvaliteten i skolornas arbete granskas.

Inte sällan möter vi i media beskrivningar av en skola som präglas av dåliga kunskapsresultat, stök på lektioner samt brist på studiero och trygghet. Skolinspektionens breda inspektionsverksamhet visar att den bilden behöver nyanseras. Det varierar hur läget kring trygghet och studiero ser ut. I vår regelbundna kvalitetsgranskning kan vi se antingen hög kvalitet eller kvalitet i flera delar i flertalet skolor. Att den övervägande delen skolor får goda eller relativt goda bedömningar är viktigt att uppmärksamma. Samtidigt kan arbetet i många skolor bli ännu bättre. I ett mindre antal skolor är läget sådant att arbetet måste bli mycket bättre. I tillsyn⁴ granskar vi efter risksignaler och ser ibland mycket allvarliga brister. Dessa fall är mycket oroande och en stor förlust för eleverna i deras utbildning.

Genom Skolenkäten vet vi att en majoritet av eleverna i svenska skolor känner sig trygga i skolan och har studiero på de flesta lektionerna. Att tre av tio elever i någon mån saknar studiero och att en av tio elever inte känner sig helt trygga indikerar ändå att många skolor behöver utveckla sitt arbete. Trygghet och studiero är två olika faktorer i elevernas arbetsmiljö, men Skolenkäten pekar på ett visst samband. I skolor där många elever är trygga, upplevs också studieron som bättre. Elever som känner sig trygga svarar också mer positivt på frågor om skolarbetet i övrigt.⁵

³ Prop. 2009/10:165, Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, s 319.

⁴ Tillsyn görs efter en riskanalys. Vi kan även få signaler och då gör vi en riktad tillsyn. De skolor som får kritik lever inte upp till lagstiftningens krav. De brister vi ser i tillsyn leder ofta till föreläggande, i allvarliga fall kan föreläggandet vara förenat med vite. Vi bedömer däremot inte styrkor i tillsynen. I kvalitetsgranskning kan vi bedöma både styrkor och svagheter.

⁵ Skolinspektionen (2019), Resultat från Skolenkäten 2017–2018. Resultaten är i linje med vad som framkommer i Skolverkets undersökning "Attityder till skolan".

Den analys som presenteras i denna rapport är baserad på en kvalitetsbedömning av nära 400 skolors arbete med trygghet och studiero.⁶ Med det underlaget kan vi ge en mer nyanserad bild av hur det står till med trygghet och studiero i svenska skolor och samtidigt bidra med mer kunskap till de skolor som behöver utveckla sitt arbete inom dessa områden.⁷

Utgångspunkter för analysen

Denna tematiska analys om skolors arbete med trygghet och studiero tar sin utgångspunkt i de iakttagelser och de kvalitetsbedömningar som myndigheten gjort inom ramen för regelbunden kvalitetsgranskning under 2018 och 2019. Som grund för analys och slutsatser ligger en systematisk genomgång av de närmare 400 beslut myndigheten fattat.⁸ Alla exempel som återges i texten är hämtade från beslut som fattats under ovan nämnd period.

Syftet med rapporten är att ge en både bred och djup lägesbeskrivning av skolornas arbete för att skapa en skolmiljö präglad av trygghet och studiero. Ambitionen är att besvara frågor som ”Vad gör de skolor som har ett bra arbete?” och ”Vad saknas i de skolor där det inte fungerar?”.

Vad granskas och bedöms?

Skolinspektionens bedömningar inom regelbunden kvalitetsgranskning gäller skolornas arbete, inte det faktiska tillståndet, även om det är något vi också förhåller oss till. Att vi bedömer skolornas arbete och inte utfallet i form av upplevd trygghet och studiero innebär att vi kan identifiera utvecklingsbehov även på en skola som till synes präglas av lugn och trygga elever. Utvecklingsbehoven kan i sådana fall handla om att skolan saknar beredskap för att hantera incidenter eller ändrade förutsättningar; att det saknas delar i det arbete som behövs för att exempelvis förebygga att otrygghet uppstår eller för att främja studiero för alla elever.

⁶ Trygghet och studiero är ett av fyra centrala områden som granskas inom ramen för regelbunden kvalitetsgranskning. Läs mer om inspektionsformen på vår hemsida: <https://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/regelbundenkvalitetsgranskning/>

⁷ I bilaga finns en närmare beskrivning av underlaget till rapporten och hur rapporten har tagits fram.

⁸ Av de beslut som fattats under 2018 och 2019 gäller 313 beslut grundskolor och 86 beslut gäller gymnasieskolor.

Omvänt kan vi bedöma att en skola har ett välfungerande arbete trots enstaka incidenter eller omständigheter som kan ha negativ inverkan på elevernas trygghet och studiero. När vi gör en sådan bedömning har vi dels sett att skolan har en god förståelse för de problem som finns, dels konstaterat att det finns ett aktivt och systematiskt arbete för att förbättra läget och förebygga framtida problem.

I ett fåtal fall är den situation vi möter i skolan så orolig att det är uppenbart att arbetet inte fungerar. Om vi bedömer att läget är allvarligt, inleder vi en tillsyn för att skolan snabbt ska ta tag i situationen. Det kan dock finnas fall där situationen förvisso är allvarlig, men skolan redan är införstådd med läget och redo att göra förändringar. I sådana fall kan vi bedöma att den kvalitetsbedömning som görs inom regelbunden kvalitetsgranskning är ett tillräckligt stöd i skolans förbättringsarbete.

Kvalitetsbedömningarna handlar om att ta ställning till i vilken utsträckning skolornas arbete möter de kvalitetskriterier som Skolinspektionen har formulerat. Dessa är inte heltäckande, men bygger på sammanvägningar av centrala faktorer från forskning och beprövad erfarenhet. I kvalitetskriterierna finns även erfarenheter från Skolinspektionens eget arbete från att granska skolor inom området trygghet under lång tid.

Skolans arbete bedöms hålla hög kvalitet när arbetet i hög utsträckning möter våra kvalitetskriterier och låg kvalitet när arbetet i låg utsträckning möter våra kriterier. Vi kan också bedöma att skolans arbete möter kvalitetskriterierna i flera delar, vilket kan innebära att vissa aspekter av arbetet håller hög kvalitet, medan andra håller lägre kvalitet. Kriterierna är utarbetade gentemot Skolinspektionens uttolkning av författningar inom skolområdet, Skolverkets allmänna råd, forskningsöversikter

samt den erfarenhet som Skolinspektionen har fått genom sin samlade tillsyns- och granskningsverksamhet.

Skolinspektionens kriterier för kvalitet i arbetet för studiero

När Skolinspektionen bedömer kvaliteten i skolans arbete för att skapa och upprätthålla studiero uppmärksammas framför allt om det finns ett samlat arbete, om eleverna är delaktiga i arbetet och i vilken mån lärare vidtar relevanta åtgärder för att förebygga bristande studiero eller komma till rätta med ordningsproblem som uppstår.

Skolinspektionens kriterier för kvalitet i arbetet för trygghet

I kvalitetsbedömningen av skolans arbete kring trygghet uppmärksammas framför allt om det finns ett medvetet arbete med att främja och upprätthålla trygghet i skolan, om arbetet bygger på en analys av situationen i skolan och om det finns ett gemensamt förhållningssätt hos all personal i skolan.

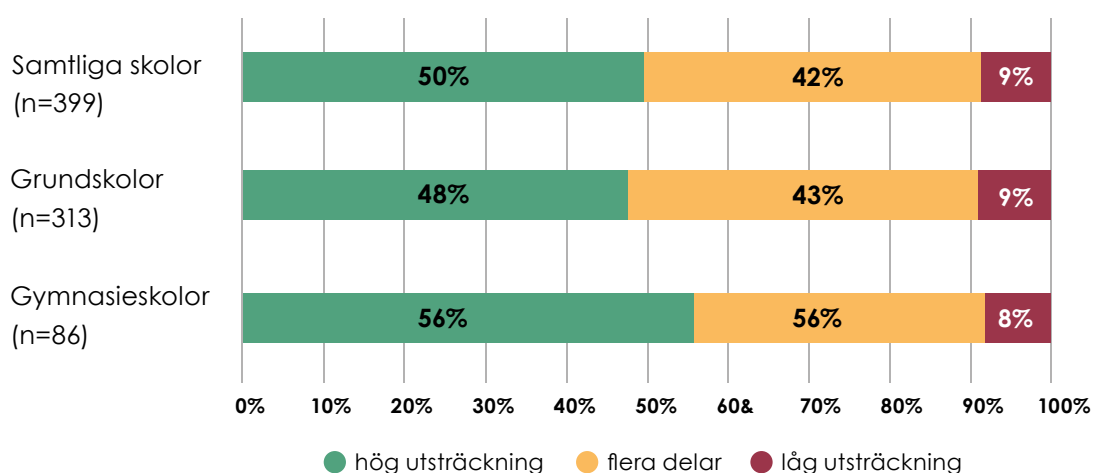
Iakttagelser från regelbunden kvalitetsgranskning

I många skolor görs ett gott arbete

Trygghet och studiero är det granskningsområde där störst andel skolor i hög utsträckning möter de kvalitetskriterier som Skolinspektionen har satt upp.⁹ I hälften av skolorna bedöms arbetet hålla hög kvalitet. I den andra hälften har vi bedömt att det finns utvecklingsbehov kopplade till arbetet. I majoriteten av skolorna med utvecklingsområden gör Skolinspektionen bedömningen att arbetet i flera delar fungerar väl. De allra flesta skolor gör alltså mycket rätt när det gäller att åstadkomma en trygg skolmiljö där eleverna kan koncentrera sig på sitt lärande.

En något större andel gymnasieskolor möter kvalitetskriterierna i hög utsträckning, jämfört med grundskolorna. En lika stor andel av grund- och gymnasieskolorna, knappt en av tio skolor, möter endast i låg utsträckning våra kriterier. I dessa skolor finns de största utvecklingsbehoven.

Figur 1. Tre kvalitetsnivåer: fördelning för samtliga skolor¹⁰, respektive uppdelat på grundskolor och gymnasieskolor.

⁹ Som jämförelse möter 17 procent av grund- och gymnasieskolorna i hög utsträckning Skolinspektionens kvalitetskriterier inom området Rektors ledarskap. Motsvarande andel är 28 procent inom området Undervisning och 35 procent inom området Bedömning och betygssättning.

¹⁰ På grund av avrundning summeras figurens första stapel "Samtliga skolor" till 101 procent.

Arbetet för god studiero behöver intensifieras

När Skolinspektionen bedömt att en skola lever upp till kvalitetskriterierna i flera delar eller i låg utsträckning, behöver skolan utveckla och förbättra arbetet. Det som framstår som mest angeläget för skolan att förbättra beskrivs i form av ett utvecklingsområde.¹¹ På ungefär sju av tio grundskolor och på åtta av tio gymnasieskolor med utvecklingsbehov, ser vi i första hand behov av att intensifiera arbetet för att skapa och upprätthålla studiero. Knappt två av tio grundskolor och en av tio gymnasieskolor med utvecklingsbehov behöver i första hand utveckla arbetet med att skapa trygghet på skolan. På en mindre andel skolor har Skolinspektionen gjort bedömningen att båda områdena är i lika stort behov av utveckling.

Tabell 1. Vad behöver skolorna med utvecklingsbehov i första hand utveckla?

	Grundskolor (n=163)	Gymnasieskolor (n=38)
Arbetet med studiero	72%	84%
Arbetet med trygghet	12%	11%
Både arbetet med studiero och trygghet	11%	5%
	100%	100%

Viktigt att identifiera och analysera problematiken

Trygghet och studiero nämns ofta tillsammans och är båda faktorer som omgärdar elevernas varande och lärande i skolan. Båda kan påverka både hur eleverna mår och deras möjligheter att lära sig, och det kan finnas en ömsesidig påverkan mellan dem. Kränkningar och konflikter kan påverka lärandet genom att elever bär med sig oro, eller genom att undervisningstid går åt till att hantera incidenter. Bristande studiero kan skapa stress och frustration hos eleverna som kan ta sig olika uttryck. För någon elev är det kanske "droppen som får bägaren att rinna över", vilket kan leda till utåtagerande, som i sin tur gör andra otrygga. Omvänt kan man tänka sig att elever som känner sig trygga med sina lärare kan ha lättare att be om hjälp och berätta om vad som är svårt, vilket i sin tur ger läraren bättre förutsättningar att utforma och anpassa undervisningen för ökad studiero.

För att främja och upprätthålla såväl trygghet som studiero är det dock viktigt att också hålla isär begreppen. Tryggheten hänger ofta ihop med skolans värdegrundsarbete i stort, och studieron har en stark koppling till kvaliteten på undervisningen.

¹¹ Om två områden bedöms vara av samma dignitet redovisas båda i beslutet.

Respekt mellan lärare och elever har betydelse för känslan av trygghet i stort, men gör det inte lättare för en elev som har svårt att hänga med i undervisningen och därför börjar ägna sig åt annat som kanske stör de andra. För att kunna komma tillrätta med problemen måste orsaken till såväl bristande trygghet som bristande studiero identifieras. Det kan underlättas genom att hålla isär begreppen.

När skolans arbete för studiero har hög kvalitet

För att Skolinspektionen ska bedöma att en skolas arbete för studiero möter våra kvalitetskriterier i hög utsträckning vill vi se ett samlat arbete, vilket innebär att det bland lärare och skolans ledning finns en gemensam förståelse för vilka strategier och förhållningssätt som är framgångsrika för att upprätthålla eller förbättra studieron, och att lärarna också agerar utifrån denna gemensamma förståelse, de fastslagna rutiner eller de överenskommelser som har gjorts. I detta kan ingå att skolan har analyserat hur lärares ledarskap och genomförandet av undervisningen påverkar studieron. Elevernas delaktighet granskas också. Här kan det handla om att eleverna får komma till tals om hur de upplever studieron och undervisningen, vad de upplever som störande, hur de tror att studieron kan förbättras eller vara med och påverka vilka regler som ska gälla. Slutligen uppmärksammas hur lärare hanterar eventuella ordningsproblem som uppstår och i vilken mån de vidtar åtgärder för att förebygga sådana.

När skolans arbete för trygghet har hög kvalitet

För att Skolinspektionen ska bedöma att en skolas arbete för trygghet håller hög kvalitet vill vi se ett medvetet arbete, vilket kan handla om att det finns rutiner för exempelvis hur kränkningar ska hanteras, samtidigt som det finns ett organiserat och kontinuerligt arbete för att främja tryggheten i stort och för att förebygga kränkningar. Eleverna ska veta vart de kan vända sig om något har hänt eller om de är oroliga för något. Arbetet måste bygga på en analys av hur eleverna upplever tryggheten och i vilka situationer det finns ökad risk för kränkningar eller annat som kan innebära otrygghet. De analyser som görs, och de åtgärder som vidtas, behöver därför omfatta inte bara lektionssalar och övriga studierutrymmen, utan också korridorer, skolgård, elevernas prao- och APL-platser. Hela skolan måste omfattas av arbetet, så att inte exempelvis förberedelseklasser eller särskoleklasser missas. Skolan behöver också vara uppmärksam på nätet som en arena där hot och kränkningar mellan elever kan förekomma. Slutligen behöver eleverna kunna lita på att all personal i skolan agerar på ett likartat sätt och exempelvis säger ifrån eller ingriper om någon elev beter sig olämpligt. De vuxnas närvaro är i sig en viktig aspekt. Personalen ska ha ett gemensamt förhållningssätt som främjar tillit, tolerans och goda relationer såväl elever emellan som mellan lärare och elever.

När arbetet håller hög kvalitet

Personal och elever är delaktiga i arbetet för trygghet och studiero

Ungefär hälften av de granskade skolorna möter i hög utsträckning Skolinspektionens kvalitetskriterier. På de här skolorna finns ett medvetet och samlat främjande arbete för både trygghet och studiero. Kännetecknande är att arbete och diskussioner finns på såväl klassrums- som lärarlags- och skolnivå. Det innebär att hela organisationen, såväl personal som elever, är involverade i arbetet.

Eleverna görs delaktiga, till exempel genom diskussioner om vad de anser att studiero är och hur det kan uppnås och genom att de tillsammans med läraren tar fram klassrumsregler. Sådana diskussioner kan bidra både till att skapa enighet kring gemensamma regler och till att ge eleverna en referensram så att de lättare kan se och ta sitt ansvar för den gemensamma studieron. Vi har också sett att elever på dessa skolor ges goda möjligheter att ta ansvar för sin egen studiero. Ett exempel är en gymnasieskola som kompletterat anpassningarna av klassrumsmiljön och de gemensamma reglerna med en slags stresshanterings-kit som eleverna kunde använda vid behov. Vid trytande koncentration kunde eleverna också välja att ta en kort paus och hämta frisk luft.

Även när det gäller trygghet ser vi på skolorna med ett välfungerande arbete att både elever och personal involveras för att skapa och upprätthålla trygga miljöer. Skolornas hantering av resultaten från trygghetsmätningar och liknande visar att arbetet sker på såväl elev- som rektorsnivå. Arbetsgången kan då vara att svaren sammanställs klassvis och analyseras tillsammans med mentorn och att eleverna sedan får komma med förslag på förbättringsåtgärder. Förslag som rör situationen i klassen tas omhand av mentorn och förslag som rör situationen på skolan i stort förs vidare till elevrådet. I arbetslagen diskuterar lärarna klassernas förslag och arbetslagen redovisar i sin tur till skolledningen. Vi har också sett exempel där hela skolan får ta del av och arbeta vidare med resultaten genom att de diskuteras i elevhälsan, elevrådet, personalgruppen och i skolrådet. Skolorna värnar om elevernas medverkan och tar deras åsikter på allvar. Bland annat genom att de problem eller förslag som eleverna lyfter leder till konkreta åtgärder. Exempelvis har flera skolor infört fler planerade rastaktiviteter som ett svar på att elever upplever sig vara ensamma eller otrygga under raster och rastscheman har lagts om för att skapa mer utrymme på skolgården och därmed mindre risk för konflikter.

Vi har också sett exempel där sådant som gemensamt framtagna klassrumsregler eller skolans likabehandlingsplan (i en elevanpassad version) sätts upp i klassrummen. Detta kan bidra både till att konkretisera vad elevernas arbete lett till och till att göra deras inflytande synligt.

Hela skolan och alla delar av utbildningen omfattas av arbetet

På skolor där vi bedömer att arbetet med trygghet och studiero håller hög kvalitet är det i många fall tydligt att arbetet omfattar alla delar av skolan och utbildningen. I grundskolan omfattas både klassrum och andra utrymmen i skolan – korridorer, matsal och skolgård – av arbetet. I gymnasieskolor kan det vara svårare att förebygga eller fånga upp otrygghet under det arbetsplatsbaserade lärandet (APL). I de granskade skolorna har vi sett flera exempel på ett medvetet och systematiskt arbete för att också praktikperioden ska vara trygg för eleverna – riskbedömningar av APL-platserna, att mentorer och yrkeslärare särskilt uppmärksammar skolans värdegrund för de elever som är på väg ut på APL, snabba åtgärder om något händer under praktiken och uppföljningar av hur eleverna har upplevt sina APL-platser.

Systematiskt arbete startar i en gemensam bild av nuläget

På dessa skolor utmärks arbetet av systematik och kontinuitet. Arbetet för trygghet och studiero tar sin utgångspunkt i en för skolan gemensam förståelse för den rådande situationen. Nulägesbilden uppdateras kontinuerligt och arbetet är ständigt pågående. Skolorna håller sig både uppdaterade om nuläget på skolnivå och fångar upp de signaler som kommer från enskilda individer. Återkommande elevenkäter ger en övergripande bild av situationen på skolan. Med resultaten som utgångspunkt beslutar man om och genomför utvecklingsinsatser för att förbättra arbetet och därigenom elevernas trygghet och förutsättningar för studiero. Ofta kompletteras bilden från elevenkäterna med information från trygghetsvandringar¹² och elevintervjuer. Det är vanligt att elevhälsan håller hälsosamtal med eleverna och fångar upp om de upplever otrygghet eller saknar studiero. Även samtal med fritidspersonal nämns som ett sätt att komplettera bilden av och förståelsen för elevernas situation.

Hos några skolor finns rutinen att skolsköterskan signalerar till den samlade elevhälsan, aktuell lärare och skollädaressen om det framkommer information som tyder på att elever upplever att de saknar studiero. Efter insatser med stöd från speciallärare eller kurator följer sedan skollädaressen upp studieron i klassrummen genom både planerade och spontana lektionsbesök. På andra skolor träffas trygghetsteamet på skolan varje vecka. Vid mötena förs minnesanteckningar som även rektor delges. Skolinspektionen har också sett exempel där frågor om trygghet lyfts och diskuteras på elevhälsans möten för hela skolområdet. Det förekommer också att skolor har morgonmöten som ett forum där trygghetsfrågor lyfts och som möjliggör snabb återkoppling och snabba insatser.

¹² Där lärare tillsammans med eleverna går igenom skolans lokaler och skolgården för att ge eleverna möjlighet att beskriva hur de upplever olika platser.

Enhetlig hållning ger tydlighet för eleverna och stöd i lärarnas arbete

Skolor som i hög utsträckning möter våra kriterier har arbetat fram gemensamma arbets- och förhållningssätt med det uttalade syftet att skapa enhetlighet, tydlighet och förutsägbarhet för eleverna. De skolgemensamma arbetssätten ger också lärarna en grund att utgå ifrån och det blir inte upp till den enskilde att på egen hand hitta alla lösningar. Till exempel finns på många av skolorna gemensamma lektionsstrukturer som lärarna utgår ifrån i sin undervisning, konsekvenstrappor som vid behov tillämpas, fungerande rastvaktsystem med hög vuxennärvaro samt planerade rastaktiviteter.

En gemensam lektionsstruktur kan innebära att lärarna arbetat fram ett sätt för att inleda och avsluta lektionerna så att det blir tydligt för eleverna vad de förväntas lära och göra under passet. Syfte och innehåll kan till exempel presenteras vid lektionsstart i form av så kallade lärande- och görandemål. På några skolor finns rutinen att lektionsinnehållet ska stå uppskrivet på tavlan när eleverna kommer in i klassrummet. På andra har man förutom en gemensam lektionsstruktur bestämt att lärarna alltid ska vara på plats för att ta emot eleverna innan lektionen startar för att bidra till lugn och trygghet. Ytterligare ett handfast exempel på hur lärare förebygger störningar i arbetsron är att de har en medveten och genomtänkt placering av eleverna i klassrummet.

Gemensam grund men beredskap för olika lösningar

Även om dessa skolor arbetat medvetet för att skapa en gemensam grund finns också en medvetenhet om, och en beredskap för, att exakt samma lösningar inte fungerar eller passar för alla klasser eller lärare. På de här skolorna ser vi att lärarna utifrån den gemensamma grunden använder olika metoder och gör anpassningar, både utifrån egna preferenser och med hänsyn till aktuell elevgrupp.

Anpassning av lokaler, hur eleverna sitter eller att minska gruppstorleken är några av de exempel på främjande och förebyggande åtgärder som vi har sett i skolorna. I några skolor är det särskilt tydligt att man i val av åtgärder beaktar att eleverna kan ha olika behov – i en gymnasieskola kan de som vill lämna in sin mobiltelefon under lektionen, i en annan finns det angivet vilka tider eleverna kan ta ”mobilpaus”. I den sistnämnda gymnasieskolan framhåller eleverna också att lärarna känner eleverna och ”vet hur de arbetar bäst” och därmed låter dem till exempel lyssna på musik eller arbeta på ”sitt eget sätt”. En gymnasieskola hade konstaterat att många elever hade bristande förmåga att strukturera sina studier, vilket skapade oro och allmänt försämrad studiero. Man hade därför initierat ett arbete för att ge eleverna verktyg för att förbättra sin studieteknik och därigenom också minska stress och förebygga psykisk ohälsa hos eleverna.

I en skola med enbart språkintruktionsprogram för nyanlända elever hade man kommit fram till att det blev tydligare och lättare för eleverna att förstå och följa ordningsregler och överenskommelser när de omgavs av större formalitet. Eleverna hade därför fått skriva under ett skriftligt åtagande att följa ordningsreglerna och eventuella tillrättavisningar sköttes också skriftligt och formellt. Rektorn menade att många av eleverna var vana vid den typen av system från sina hemländer. Formaliteten hindrade dock inte att eleverna också hade varit delaktiga i att ta fram ordningsreglerna, att de hade diskuterats och tillsammans med eleverna brutits ned till klassrumsregler eller att lärarna kontinuerligt diskuterade studiero och trygghetsfrågor med eleverna.

Eleverna ges goda möjligheter att ägna sig åt avsedda uppgifter

Skolornas val av strategier för att främja studiero visar ofta att de har insikt om att studiero inte är ett "statiskt tillstånd", till exempel total tystnad, utan handlar om att ge eleverna möjlighet att ägna sig åt och koncentrera sig på avsedda arbetsuppgifter. Exempelvis tillåts ljudnivån variera beroende på aktivitet. Ett konkret exempel på hur ramarna för lektionerna tydliggörs för eleverna är när lärarna med stöd av symboler, till exempel ett "stoppljus", visar hur hög ljudnivån får bli under olika arbetsmoment. Vid genomgångar är stoppljuset rött och vid grupparbete kan det vara grönt. Ett annat konkret exempel är när läraren med hjälp av ett timglas visar hur lång tid som återstår av ett arbetspass. I flera fall framgår också att lärarna planerar och genomför undervisningen utifrån insikt om vikten av att skapa och bevara elevernas motivation och engagemang. Detta för att undvika att eleverna tappar fokus och istället ägnar sig åt ovidkommande saker som riskerar att påverka klasskamraternas studiero negativt. Lärarna leder arbetet under lektionen och försäkrar sig om att samtliga elever förstår innehållet i genomgångar och vad arbetsuppgifter handlar om. Genom att snabbt fånga upp elever som inte verkar förstå eller inte lyssnar ser läraren till att alla elever deltar i klassens arbete.

Andra exempel på främjande aktiviteter är att skolorna satsat på att utveckla elevernas lärmiljö. Till exempel genom att göra klassrummen inspirerande med för undervisningen relevant material och bilder. Kopplat till det finns på några skolor kompetensutveckling för lärarna, exempelvis inom specialpedagogik för lärande. På flera av skolorna framgår att man i syfte att främja studiero för eleverna arbetat med att stärka lärarnas ledarskap i klassrummet.

Skolorna arbetar både långsiktigt och med snabba insatser

Även om eleverna på skolor där Skolinspektionen bedömt att arbetet håller hög kvalitet generellt upplever att de är trygga och oftast kan fokusera på anvisade uppgifter, förekommer störningar i lärmiljön även här. Karaktäristiskt för dessa sko-

lor är att de tidigt fångar upp tecken på missförhållanden, snabbt hanterar uppkomna situationer och vidtar åtgärder för att undvika att det händer igen.

I flera skolor är det till exempel tydligt att lärarna i undervisningen förmår fånga upp elever som tappat eller är på väg att tappa fokus och med olika medel får dem att återgå till uppgifterna. Det kan handla både om att behålla elevernas engagemang genom att ge ytterligare stöd eller utmaningar och om att ge elever i behov av extra anpassningar den support de behöver. Eleverna på en skola beskriver att det är när de inte förstår uppgiften eller inte ser någon utmaning i uppgiften som de börjar störa varandra och det blir stökigt.

Granskningarna visar också att personalen agerar snabbt och ingriper om det exempelvis uppstår konflikter eller osämja på skolgården eller i korridorerna. Eleverna berättar att de tycker om den höga vuxennärvaron. De känner att det finns vuxna att vända sig till om något händer och att de vuxna bryr sig om eleverna. Vi har också sett exempel där lärarna på ett medvetet sätt använder uppkomna konflikter inom undervisningen. Här handlar det inte bara om att lösa enskilda elevers meningsskiljaktigheter utan man tar också tillvara på möjligheten att lyfta diskussionen och ge eleverna redskap och erfarenhet av hur man ska vara mot varandra och hur en konflikt kan lösas.

Även om en framgångsfaktor är att åtgärder vidtas direkt, som konsekvens av uppkomna situationer, behöver det också finnas ett mer uthålligt arbete. På skolor där arbetet håller en hög kvalitet arbetar man med både snabba och med långsiktiga insatser. Ett exempel på sådan kapacitet är hur en skola hanterade nätkränkningar mellan elever. På skolan blev man varse att det förekom kränkningar av elever på nätet utanför skoltid. Skolan agerade genom att dels göra insatser för berörda elever med stöd av skolans kurator, dels genom kompetenshöjande insatser för alla lärare för att höja beredskapen och förebygga att händelser av samma slag skulle inträffa. I samma syfte bjöd skolan också in till föräldramöten. Ett annat exempel kan hämtas från en skola där studieron inte var tillfredsställande i samtliga klasser. På signal från läraren kopplades elevhälsans representanter in. Arbetet inleddes med att elevhälsan observerade klassen och sedan diskuterades iakttagelserna och situationen med läraren och dennes elever. Med utgångspunkt i vad som kom fram – eleverna lyfte bland annat vikten

av en tydlig lektionsstruktur samt variation i undervisningen – sattes åtgärder in för att förändra undervisningen.

Att det finns en tydlig organisation och struktur, både för att fånga upp signaler och för att hantera uppkomna situationer, gör att lärarna inte står ensamma i arbetet. Det är tydligt och känt för lärarna vem de ska vända sig till oavsett om det gäller behov av råd, handledning eller för att föra information vidare. Organiseringen kan se ut på olika sätt. Såväl elevhälsan som skolledningen eller speciella team kan finnas tillgängliga för att diskutera till exempel lärmiljön om det uppstår perioder med sämre studiero i någon grupp eller klass.

Goda relationer ger ökad möjlighet att gripa in och fånga upp

I många skolor där arbetet för trygghet och studiero bedöms hålla hög kvalitet framhålls vikten av goda relationer mellan lärare och elever. Att vuxna finns närvarande där eleverna rör sig ökar tryggheten. Det ökar möjligheten både för att gripa in och för att fånga upp hur eleverna har det. I ett par av de mindre gymnasieskolorna beskriver man att alla vuxna känner alla elever till namn och att det alltid finns vuxna tillgängliga. Flera av de skolor som har granskats framhåller betydelsen inte bara av goda relationer med eleverna, utan också av samarbete med elevernas vårdnadshavare. Exempelvis bjuds vårdnadshavarna in vid skolstart som ett led i att främja trygghet. Det finns också skolor som framhåller att samarbetet med vårdnadshavarna är viktigt, inte minst när det gäller arbetet för att främja och förebygga kränkningar på nätet. Beroende på den situation och de omständigheter som råder kan det också vara aktuellt att koppla in ytterligare aktörer. Ett konkret exempel kan hämtas från en gymnasieskola där man identifierat att droger och kriminalitet förekom bland eleverna. På skolan beslutade rektor om ett nära samarbete inte bara med vårdnadshavare, utan också med polisen och socialtjänsten för att få till stånd ett gott förebyggande arbete mot detta.

Samsyn är en tydlig indikation på väl förankrat arbete

I skolor som håller hög kvalitet finns konsensus både avseende nuläget och arbets- och förhållningssätt. Vi kan också konstatera att lärares och annan personals beskrivningar av situationen och arbetssätten överensstämmer väl med den bild eleverna förmedlar och våra egna iakttagelser. Den gemensamma bilden av läget är en viktig faktor. Till det kommer att vi ser ett systematiskt och ihärdigt arbete med att åstadkomma förbättringar. I en gymnasieskola hade rektor konstaterat att skillnader i lärares ledarskap innebar att vissa lärarna hade svårare att upprätthålla ordningen. Genom lektionsobservationer, riktad handledning och kompetensutveckling arbetade rektor för att stärka ledarskapet hos berörda lärare. Förutom

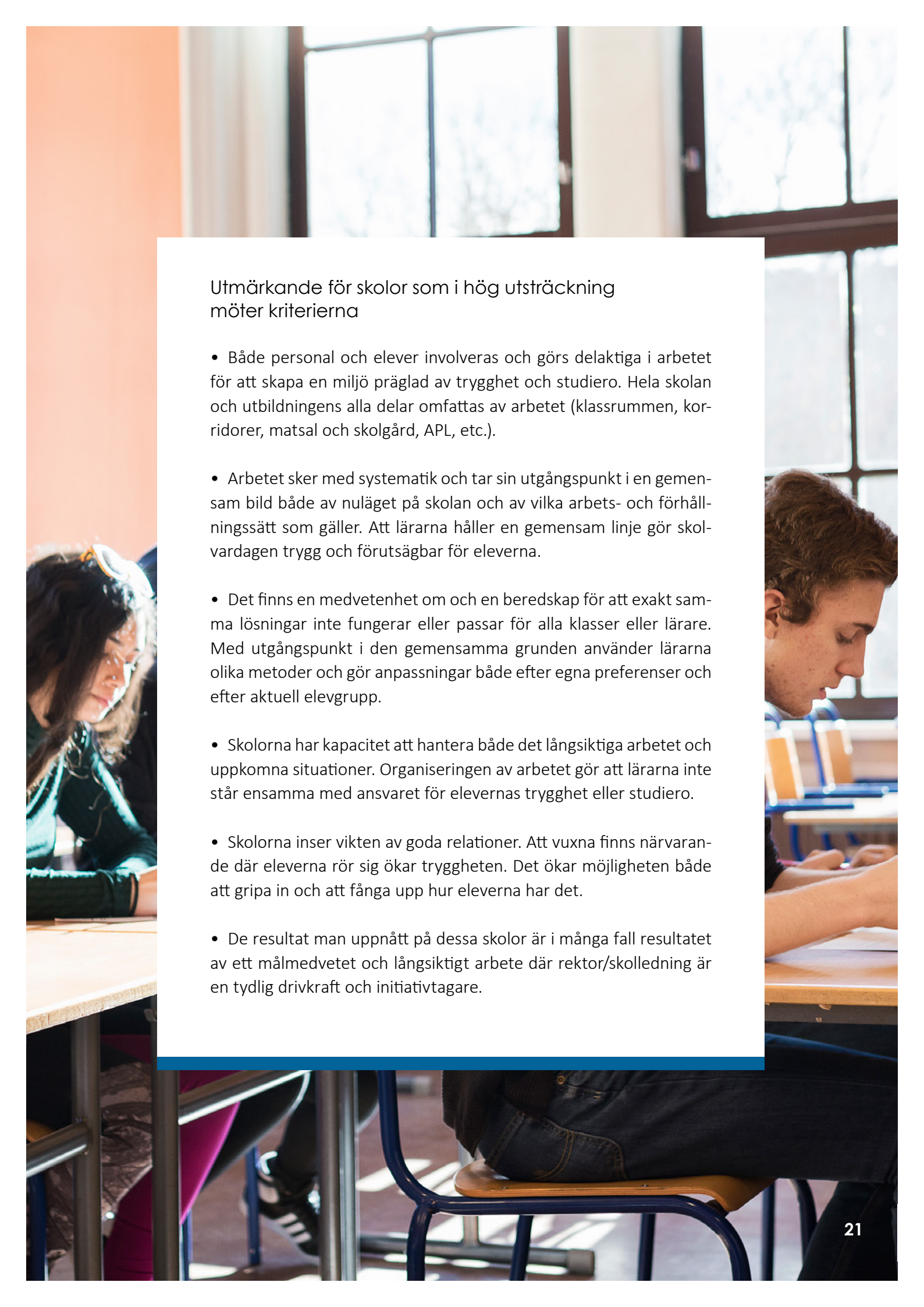
att lärare och elever i övrigt var delaktiga i arbetet för trygghet och studiero, fanns också en öppenhet för att ompröva åtgärder om de inte hade effekt.

Hög kvalitet är resultatet av ett målmedvetet och långsiktigt arbete

Att de här skolorna har ett välfungerande arbete är inte något som hänt av sig självt. Av flera beskrivningar framgår att det vi ser är resultatet av ett målmedvetet och långsiktigt arbete. Att rektors ansvarstagande har stor betydelse är tydligt. Det handlar om att initiera och organisera arbetet, att göra uppföljningar och med hjälp av organisationen stödja lärarna och visa att arbetet med att skapa trygghet och studiero är viktigt och prioriterat.

I några fall har startskottet varit att en ny rektor kommit på plats och på allvar tagit tag i rådande situation. På en skola där studieron tidigare varit dålig, inleddes arbetet med diskussioner för att skapa samsyn kring vad studiero i klassrummet innebär och hur det kan uppnås. Här medverkade både lärare och elever. Under en period fick eleverna i uppdrag att utvärdera arbetsron efter varje lektion. Rektor fokuserade också på lärarnas ledarskap i klassrummet och situationen i korridorerna. En del i arbetet var att ta fram en lektionsstruktur som bland annat innebar att lektionsinnehållet skulle stå uppskrivet på tavlan när eleverna kom till lektionerna. Man såg också över hur undervisningen genomfördes. Här såg man en koppling mellan i vilken utsträckning undervisningen stimulerade eleverna och den studiero som rådde i klassrummet. Genom variationer i undervisning och anpassade utmaningar gynnades såväl elevernas lärande som studieron i klassrummet. Lärarna arbetade även med medveten placering av eleverna för att hindra störningar innan de uppstod. Eleverna på skolan vittnade om att de oftast kunde koncentrera sig under lektionerna och om de hade behov av ännu mer arbetsro fanns det möjlighet att använda grupprum eller hörselkåpor.

Granskningarna visar tydligt att det inte finns några genvägar eller någon "quick fix" för att åstadkomma trygghet och studiero. I en av skolorna hade ett omfattande arbete inletts två år tidigare. Då arbetet initierades fanns en upplevelse av maktlöshet bland lärarna. De upplevde att verktyg för att upprätta studiero i klassrummen saknades och många elever befann sig dessutom i korridorerna trots att de borde vara på lektion. Skolledningens arbete fokuserades till att ge lärarna förutsättningar att återta sitt mandat i undervisningssituationen. Bland annat synliggjordes vilka befogenheter lärarna har enligt skollagen och man arbetade för att skapa tydlighet i organisationen och ett likvärdigt förhållningssätt i lärarkollektivet.

Utmärkande för skolor som i hög utsträckning möter kriterierna

- Både personal och elever involveras och görs delaktiga i arbetet för att skapa en miljö präglad av trygghet och studiero. Hela skolan och utbildningens alla delar omfattas av arbetet (klassrummen, korridorer, matsal och skolgård, APL, etc.).
- Arbetet sker med systematik och tar sin utgångspunkt i en gemensam bild både av nuläget på skolan och av vilka arbets- och förhållningssätt som gäller. Att lärarna håller en gemensam linje gör skolvardagen trygg och förutsägbar för eleverna.
- Det finns en medvetenhet om och en beredskap för att exakt samma lösningar inte fungerar eller passar för alla klasser eller lärare. Med utgångspunkt i den gemensamma grunden använder lärarna olika metoder och gör anpassningar både efter egna preferenser och efter aktuell elevgrupp.
- Skolorna har kapacitet att hantera både det långsiktiga arbetet och uppkomna situationer. Organiseringen av arbetet gör att lärarna inte står ensamma med ansvaret för elevernas trygghet eller studiero.
- Skolorna inser vikten av goda relationer. Att vuxna finns närvarande där eleverna rör sig ökar tryggheten. Det ökar möjligheten både att gripa in och att fånga upp hur eleverna har det.
- De resultat man uppnått på dessa skolor är i många fall resultatet av ett målmedvetet och långsiktigt arbete där rektor/skolledning är en tydlig drivkraft och initiativtagare.

När arbetet i låg utsträckning uppfyller våra kvalitetskriterier

Arbetet med trygghet och studiero är i olika stadier av uppbyggnad

Relativt få skolor, knappt en av tio, har ett så svagt arbete att de i låg utsträckning möter Skolinspektionens kvalitetskriterier. De allra flesta skolorna i den här kategorin behöver förbättra arbetet med studiero. Hälften av skolorna behöver utveckla arbetet för en trygg skolmiljö. Det innebär att en relativt stor andel¹³ av de här skolorna både behöver förbättra arbetet med att skapa och upprätthålla studiero och utveckla arbetet för en trygg skolmiljö.

På skolor som i låg utsträckning möter Skolinspektionens kvalitetskriterier saknas i varierande grad de faktorer som utmärker skolor med ett bra arbete – systematik, samsyn och kontinuitet. I stället befinner sig arbetet för att skapa trygghet eller studiero eller både och, i olika stadier av uppbyggnad eller utveckling. I den här gruppen av skolor finns en stor variation i hur långt de har kommit i arbetet. Ofta beskrivs på dessa skolor ett pågående arbete för att till exempel stärka ett gemensamt förhållningssätt i bemötandet av elever eller för att utveckla strategier för att skapa tryggare raster. Skolinspektionens utredningar tyder dock på att arbetsätten ännu inte fått tillräckligt genomslag. Effekterna av arbetet syns på lärarnivå snarare än på skolnivå med följderna att det finns stora variationer i studieron mellan olika klassrum på samma skola och att lärarnas sätt att agera vid uppkomna situationer ofta skiljer sig åt.

I några fall ser vi större brister i verksamheten

I några av de granskade skolorna har Skolinspektionen sett att arbetet är så svagt eller outvecklat att vi valt att inleda ett tillsynsärende i syfte att få skolan att agera snabbt för att förbättra situationen på skolan. På en grundskola kränkte eleverna dagligen varandra verbalt. Jargongen och bemötandet vissa elever emellan fick till följd att även elever som inte var inblandade upplevde platser i skolan som otrygga, både som en följd av det hårda språkbruket men också på grund av de "skoj-bråk" som förekom. Skolinspektionen kunde även konstatera att det fanns olika inställning till och hantering av värdegrundsfrågor bland personalen. På en annan grundskola fanns problem med främlingsfientlighet och sexuella trakasserier, vilket rektor kände till men inte tagit ett samlat grepp kring.

¹³ Av skolorna som i låg utsträckning möter våra kriterier (35 stycken) har 12 fått utvecklingsområde både gällande trygghet och studiero.

Otillräckliga underlag skapar spretig bild av nuläget

Karaktäristiskt för skolor som i låg utsträckning möter kvalitetskriterierna är att det saknas en heltäckande bild av nuläget. Kartläggningar och uppföljning av elevernas trygghet och studiero är otillräckliga eller saknas helt. Vanligast är att det saknas kännedom om elevernas studiero.

Till exempel kan rektor ha en bild av läget som är baserad enbart på godtyckliga signaler hen mottar, vilket gör att bilden är beroende av enskilda personers uppfattning om vad som utgör störningar i studieron, vad de uppfattar som relevant att uppmärksamma rektor på och viljan att rapportera. I en del skolor är det oklart vad rektorn grundar sin bild av läget på. I sådana fall kan rektorn i intervjun ge uttryck för att hen uppfattar att det råder studiero på de flesta lektionerna, samtidigt som vare sig Skolinspektionens utredning eller någon på skolan genomförd kartläggning ger stöd för en sådan bild. Våra lektionsobservationer har tvärtom visat på hög ljudnivå, att elever ägnar sig åt annat än skolarbete och att elever går ut och in ur klassrummet utan att lärarna uppmärksammar det. Granskningarna har även visat att skolorna kan ha en bild av nuläget som inte är uppdaterad, eftersom trygghetsenkäter eller trygghetsvandringar inte genomförs kontinuerligt. I några fall har vi sett att kartläggande elevenkäter visserligen genomförts, men eftersom ansvarig

personal slutat eller har fullt upp med andra åtaganden har resultaten inte sammanställts och följaktligen inte använts.

På skolor där kvaliteten på arbetet är låg framträder ofta en spretig bild av situationen både vad gäller nuläget och vilket arbete för trygghet respektive studiero som faktiskt pågår. Spretigheten kan ta sig olika uttryck. På en skola framgick till exempel att lärare och elevhälsans representanter upplevde att elever mådde dåligt och att kunskapsresultaten blev sämre på grund av rådande klassrumsmiljö. Rektorns bild var att "det är ganska lugnt" och hen menade att hen inte hört någon som klagat på dålig studiero. I andra fall framkommer att rektors bild av det arbete som pågår snarare är en beskrivning av ett önskat läge än av nuläget. En rektor kan till exempel beskriva skolans arbetssätt kring trygghet som "väl förankrat" hos lärare och elever. Samtidigt visar Skolinspektionens utredning att lärare och elevhälsan har en annan bild, där trygghetsskapande insatser visserligen kan beskrivas men inte ett samlat eller gemensamt arbete. På en skola fanns exempelvis kamratstöd-jare, ett pågående arbete för ökad vuxennärvaro i omklädningsrummen och en konsekvenstrappa med stegrande åtgärder. Vår utredning visade dock att insatserna gällande vuxennärvaro inte alltid fungerade i praktiken på grund av schemalaggningen, att ny personal inte informerades om konsekvenstrappan och att personalen dessutom saknade samsyn kring vad de olika stegen innebar.

Samlad strategi och styrning saknas – stort ansvar på enskilda lärare

Trots att en heltäckande, aktuell bild och samsyn kring nuläget saknas på dessa skolor finns ofta en medvetenhet om att arbetet för trygghet och studiero kan och behöver utvecklas. Många gånger pågår också ett arbete för att skapa eller förbättra studiemiljön, även om det inte utgår ifrån en tydlig och för skolan gemensam plan. Arbetet sker huvudsakligen på arbetslags- och mentorsnivå eller genom lärarnas arbete i de egna klasserna. Exempelvis berättar en lärare att hen på eget initiativ gjort trygghetsvandringar med en klass som resulterade i att hen fick kännedom om vilka platser som eleverna upplevde som otrygga och gjorde just den läraren mer observant.

En samlad bild och tydlig styrning saknas framför allt när det gäller arbetet för studiero. I några fall framgår att rektors synsätt inte har legitimitet på skolan – visionen är inte förankrad eller saknar stöd i lärargruppen. Ibland saknar personalen ett konkret beslut från skolledningen och i brist på ett sådant agerar de på olika sätt. Även om skolorna på papperet enats om till exempel gemensamma ordningsregler och gemensamma lektionsstrukturer, vittnar en stor variation i tillämpning och arbetssätt om att skolorna endast befinner sig i början av ett arbete.

När det inte finns en gemensam grund för skolan att stå på får enskilda lärares förmåga och skicklighet en avgörande betydelse för vilken studiero som råder i klassrummet. Variationen, både i lärarnas tillvägagångssätt och i den faktiska studieron, är påtaglig bland de skolor som bedömts ha låg kvalitet på arbetet. Det kan inom dessa skolor finnas goda exempel där lärare arbetar på ett strategiskt sätt för att främja studieron under sina lektioner. Till exempel genom att vid lektionsstart gå igenom hur hög ljudvolymen förväntas vara vid olika typer av arbetsuppgifter och efter lektionen låta eleverna utvärdera studieron och ge förslag på hur den kan förbättras. I klassrummen bredvid kan det samtidigt gå åt mycket energi till kortsiktiga insatser och lösningar för stunden. Det kan exempelvis handla om att läraren försöker återställa studieron genom att skrika och hota med utvisning eller som en sista utväg avsluta lektionen i förtid.

På en skola bistod elevhälsan med hörselkåpor och skärmar till elever som inte kunde koncentrera sig på grund av ljudnivån. På samma skola berättade elever att de ofta valde att arbeta utanför klassrummet för att få studiero. Eller att de som en strategi för att inte bli störda valde att placera sig nära läraren. Det förekom också att elever berättade att de fick arbeta hemma istället för på skolan eftersom de inte kunde koncentrera sig där. Hjälpmedel och anpassningar som hörselkåpor eller möjligheten att arbeta utanför klassrummet kan vara kortsiktiga lösningar, men behöver kompletteras med främjande och förebyggande insatser.

Utan gemensam linje blir skoldagen oförutsägbar för eleverna

Trots att diskussioner kring elevernas trygghet och studiero är vanligt förekommande även på skolor som i låg utsträckning möter våra kriterier lyckas man inte – eller fokuserar inte på – att landa i gemensamma förhållningssätt eller tillvägagångssätt. Det blir till stor del upp till lärarna att ta till sig vad de själva vill och kan. Konsekvensen av det blir att uppkomna situationer hanteras på olika sätt beroende på vilken lärare som finns i klassrummet, i korridorerna eller ute på skolgården. Gemensamma lektionsstrukturer används – men inte av alla. De vuxna reagerar och agerar olika på kränkningar eller tillmälen – vissa ingriper medan andra går därifrån och det varierar hur strikt lärarna håller fast vid gemensamma regler, exempelvis bilförbud. Ibland är inte avsaknaden av gemensamma strategier eller regler problemet utan tvärtom att det finns för många och för spretiga. Konsekvensen blir även då att lärarna agerar efter eget huvud istället för att hålla en tydlig och gemensam linje.

För eleverna innebär olika förhållningssätt att skoldagen präglas av oförutsägbarhet. Lärarnas tolerans för vad som är ett accepterat beteende och vilka konsekvenser överträdelser har varierar stort. Elever beskriver bland annat att lärarna gör på olika sätt för att det ska vara lugn och ro på lektionerna. Några skäller på elev-

erna, andra stirrar på dem och vissa kommer med tomma hot om att ge eleverna frånvaro eller att ringa till föräldrarna. Andra lärare verkställer hoten och eleverna får ogiltig frånvaro och kvarsittning för motsvarande tid de varit utvisade ur klassrummet.

En åsikt som elever ger uttryck för är att studieron varierar beroende på hur väl de kan följa med i undervisningen. Eleverna menar att det blir studiero när läraren har en struktur i undervisningen som eleverna förstår och när läraren varit noga med att introducera en uppgift samt att läraren samtidigt är bestämd och snäll. Det är när de inte förstår som de ägnar sig åt annat, till exempel prata med kompisar. Andra elever beskriver att det inte blir rörigt på de lektioner där läraren varierar undervisningen och gör den rolig. Det finns också elever som menar att studieron varierar beroende på tidpunkt på dagen.

Insatserna ger inte önskad effekt

Även på skolor som i låg utsträckning möter våra kriterier kan vi se att insatser görs och att strategier finns men bättre implementering behövs för att de ska få avsedd effekt. Detta kan illustreras med ett exempel från arbetet med trygghet. Beslutade åtgärder och en plan mot kränkande behandling där förebyggande insatser synliggjorts fanns på plats. Insatserna utgick från en kartläggning av elevernas upplevelser där man sett att tryggheten på rasterna behövde bli bättre och att det fanns ett samband mellan upplevelsen av trygghet och grad av studiero i klassrummet. Antalet rastvärdar hade höjts och deras uppdrag – att vara aktiva tillsammans med eleverna – hade förtydligats. Nytt lekmaterial hade köpts in för att ge eleverna fler valmöjligheter och alternativ. Rasttiderna hade också lagts om så att färre elever skulle ha rast samtidigt. Skolinspektionens granskning av skolans arbete visade dock att någon faktisk förändring inte skett. Eleverna beskrev att rastvärdarna främst stod i grupper och samtalade och att det var svårt att få hjälp från dem trots att eleverna bad om den. Lådor med lekmaterial fanns visserligen på plats men hur utlåningen skulle gå till var oklart.

Upplevelsen att inte kunna påverka hämmar förbättringsarbetet

Våra granskningar visar att flera av skolorna kopplar den rådande situationen på skolan till omständigheter som de inte tycker sig ha möjlighet att påverka. Det kan exempelvis vara brist på lokaler eller befintliga lokalers utformning, att nyckelpersoner saknas, en skolgård som inte ger möjlighet till uppsikt över eleverna, mängden vikarier, stor personalomsättning eller att elever eller grupper av elever är problematiska. Här saknas också ofta en analys av vad som orsakar konflikter eller av vad det beror på att studieron skiljer sig åt mellan olika klassrum. Utan sådan kunskap är det svårt att ta fram insatser som förändrar situationen och ger

långsiktig effekt. Få skolor vänder på perspektiven och ställer sig frågan om hur undervisningen går till hos de lärare som lyckas skapa god studiero för eleverna.

På en skola fanns till exempel en gemensam och tydlig lektionsstruktur och så kallade brain-breaks för att hjälpa eleverna att hålla fokus. Till stöd för elevernas koncentration fanns hjälpmedel som sittdynor, stressbollar och skärmar för avskildhet. Dessa insatser och arbetssätt var framgångsrika i två av tre klasser. I den tredje klassen fanns trots ansträngningarna uppenbara problem som skolan inte förmådde hantera. Elever sprang omkring och pratade rakt ut, de hjälpmedel som nämns ovan blev i den här klassen ytterligare något som kunde kastas omkring och användas till lek.

Ofta finns en hög medvetenhet om att mycket tid och kraft går till att åtgärda uppkomna situationer. Personalen beskriver att de inte hinner med det förebyggande och främjande arbetet och rektorer beskriver dilemmat med att skolan tvingas till reaktiva åtgärder samtidigt som försök att bygga upp ett förebyggande arbete görs.

Bristande trygghetsarbete kan spilla över på undervisningen

När det gäller grundskolan inträffar incidenter relaterade till otrygghet oftast på skolgården, i korridoren eller i omklädningsrum, även om det också förekommer att elever inte känner sig trygga att uttrycka sig inne i klassrummet på grund av ett dåligt klimat i klassen. På flera grundskolor kan vi se att det saknas ett tillräckligt strategiskt och medvetet arbete för att skapa sysselsättning för eleverna på rasterna. Även om många skolor har uppfattat signaler om att rasterna kan vara en källa till otrygghet och har påbörjat ett arbete för att råda bot på det, har arbetssätten ännu inte fått tillräckligt fäste eller önskad effekt. Ofta följer konflikter från raster – som kanske kunnat förebyggas eller med stöd från vuxna lösas direkt – med in i klassrummet och stjälar lektionstid. Vi har mött elever som beskriver att det ofta är bråk på raster och att det bara är några få lärare som agerar när något inträffar. Hela de efterföljande lektionerna kan gå åt för att tala om bråken, vilket leder till att alla elever missar hela lektioner.

Utmärkande för skolor som i låg utsträckning möter kriterierna

- Majoriteten av skolorna behöver utveckla arbetet med att skapa och upprätthålla studiero. Samtidigt behöver en betydande andel både förbättra arbetet med studiero och utveckla arbetet för en trygg skolmiljö.
- Arbetet för att skapa trygghet eller studiero, eller både och, befinner sig i olika stadier av uppbyggnad eller utveckling.
- I många fall saknas en heltäckande, aktuell och gemensam bild av nuläget då kartläggning och uppföljning av antingen elevernas trygghet eller deras studiero, eller både och, är otillräckliga eller saknas helt.
- En samlad strategi och tydlig styrning saknas för skolan – arbetet sker snarare på lärar- eller arbetslagsnivå än på skolnivå. Ett tydligt uttryck för detta är att lärarna inte agerar utifrån en gemensam linje och att enskilda lärares förmåga och skicklighet får en avgörande betydelse. För eleverna blir skoldagen oförutsägbar. Det märks tydligt när det gäller arbetet med studiero, där vi ser stora skillnader mellan olika klassrum på samma skola.
- Insatser görs och arbete pågår men ger inte alltid önskad effekt – skolorna behöver bli bättre både på att implementera arbetsätt och på att analysera situationen och anpassa insatserna därefter.
- På flera av skolorna kopplas den rådande situationen på skolan till omständigheter som man inte tycker sig ha möjlighet att påverka. En sådan inställning hämmar förbättringsarbetet.

När arbetet är bra i flera delar men utvecklingsområden finns

Arbetet med studiero kan utvecklas ytterligare

Drygt fyra av tio skolor möter i flera delar Skolinspektionens kvalitetskriterier. Precis som i skolorna med det svagaste arbetet ser vi en relativt stor spridning inom gruppen. Här finns skolor som i stora delar håller en hög kvalitet – framför allt när det gäller trygghet – och de som mer tydligt präglas av utvecklingsbehov. Störst utvecklingsbehov ser vi även här när det gäller arbetet med att främja och upprätthålla studiero. Till skillnad från skolorna med det svagaste arbetet har endast ett fåtal skolor fått utvecklingsområden som relaterar både till arbetet med trygghet och med studiero.¹⁴

Ett övergripande resultat är att många av skolorna har ett gott arbetet med trygghet samtidigt som vi ser stora svagheter i arbetet kopplat till studiero. Trygghetsarbetet präglas, till skillnad från arbetet för elevernas studiero, av ett helhetstänk och en gemensam bild av hur en god miljö ska uppnås. Att ett sammanhållet arbete saknas när det gäller studiero märks bland annat på skiftande förhållningssätt och avsaknad av systematik vid val av metoder och tillvägagångssätt. Resultatet blir många gånger att elevernas förutsättningar för att fokusera på skolarbetet varierar mellan olika klassrum inom samma skola.

Insikter finns men genomsyrar inte arbetet för studiero

Trots att det ofta finns en medvetenhet på skolorna om vikten av att möta eleverna med gemensamma förhållningssätt och om kopplingen mellan ledarskapet i klassrummet, lektionsstruktur och studiero, präglas inte skolornas arbete av dessa insikter. Ett samlat och organiserat arbete liknande det som ofta finns för trygghet saknas. Arbetet är sällan en del av skolans systematiska kvalitetsarbete och omnämns sällan i skolans kvalitetsrapporter. Även om det finns vissa gemensamma förhållningssätt för att främja studiero på skolan, exempelvis ordningsregler i klassrummen, visar granskningarna att följsamheten mot dessa regler varierar stort. På skolorna saknas ofta samsyn om vad studiero egentligen är, vilket öppnar upp för olika tolkningar, olika förväntningar och olika bemötanden.

¹⁴ Av grundskolorna har 77 % fått utvecklingsområde inom studiero, 17 % inom trygghet och 6 % inom båda områdena.

Ansvar för studieron läggs i hög grad på enskilda lärare

Även om studieron beskrivs som ett fokusområde på flera skolor, eller ett område där rektor uttrycker visioner och strävansmål, har det inte fått tillräcklig bäring på arbetet. Flertalet skolor har visserligen upprättade ordningsregler eller riktlinjer för hur studieron ska främjas i klassrummen, exempelvis att mobiltelefoner ska lämnas in, bestämda platser och gemensamma lektionsstrukturer, men den stora variationen i efterlevnad av ordningsreglerna indikerar att implementeringen inte lyckats. Såväl elever som lärare vittnar om att tillvägagångssätten för att förebygga och åtgärda ordningsstörningar skiftar. Acceptansen för vad som är tillåtet varierar mellan olika lärare. Forum, både för samverkan mellan lärare och för elevers delaktighet, saknas eller förekommer i begränsad eller sporadisk omfattning. På flera skolor är skolans förhållningssätt rörande arbetet med studieron otydligt och det är oklart för lärarna vilka arbetssätt som är rekommendationer och vilka som är tvingande. Det finns exempel där lärare uttryckligen efterfrågar tydligare ledning och styrning från rektor i dessa frågor. Arbetet är mer avhängigt enskilda lärares förmåga än resultatet av ett gemensamt, sammanhållet och väl förankrat arbete på skolorna. Vi ser stora skillnader mellan olika ämnen och klasser.

Störningar i undervisningen hanteras men orsakerna klarläggs inte

Även om de flesta skolorna kan ge exempel på olika tillvägagångssätt för att förbättra studieron, handlar åtgärderna mer om att i stunden hantera ordningsstörningar än om ett långsiktigt främjande arbete utifrån en gemensam plan. Insatserna ger sällan mer än en kortsiktig effekt, kanske för att de inte adresserar grundproblemen. Exempelvis finns lärare som markerar att elever ska vara tysta under en viss tid. Men när tiden är slut blir det åter stökigt i klassrummet. Även om lärarna under sina lektioner använder ett flertal metoder för att hantera ordningsstörningar, varierar det i vilken utsträckning de lyckas upprätthålla ordningen och skapa studieron. Fokus hamnar i för hög grad på att hantera de ordningsstörningar som uppstår och i för låg grad om att hitta orsaken till att de uppstår och sätt att förekomma dem.

Arbetet för studieron är inte tillräckligt samlat och systematiskt

Utmärkande för de här skolorna är att de gör något, men arbetet är inte tillräckligt samlat och systematiskt för att ge resultat som kommer eleverna till godo i form av ökad studieron. Det kan exempelvis vara så att kartläggningar görs, men resultaten analyseras inte. Insatser sätts in och åtgärder vidtas, men de föregås inte av en tillräcklig analys eller följs inte upp för att säkra att det förväntade resultatet uppnåtts. Det kan också vara så att gemensamma arbets- och förhållningssätt behöver förankras ytterligare. Att arbetet med studieron inte präglas av ett för skolan gemensamt helhetstänk gör att lärarna i stora delar lämnas själva med ansvaret för att upprätthålla studieron.

Generellt ett bra trygghetsarbete, men svaga länkar förekommer

Även om arbetet med trygghet generellt fungerar väl hos skolor som i flera delar möter våra kriterier, finns i vissa fall behov av ytterligare utveckling. Här handlar det inte om att viktiga bitar helt saknas utan snarare om att förfina och utveckla det arbete som redan finns.

Dessa skolor har oftast kännedom om nuläget, kunskap om vilka utmaningar eller problem som finns, men de har inte lyckats fullt ut i förbättrings- eller förändringsarbetet. Många av skolorna kan i någon mån beskriva ett systematiskt arbete där insatser för att förändra situationen genomförs men effekten uteblir eller är av olika anledningar otillräcklig. Detta till exempel på grund av svag förankring i organisationen, att praktiska eller organisatoriska förutsättningar saknas eller att skolans bild bygger på en ofullständig analys av situationen. Ofta ser vi att skolorna behöver gå igenom sin arbetsprocess och utveckla eller justera den utifrån fler än en aspekt.

Organisatoriska hinder i arbetet med trygghet

På skolor där trygghetsarbetet behöver utvecklas kan hinder finnas i hur resurserna är organiserade. Ett konkret exempel är en skola där man efter kartläggning av elevernas upplevelse av trygghet, analyserat resultaten och vidtagit åtgärder med utgångspunkt i resultaten. I detta fall handlade det om utökning av de planerade rastaktiviteterna genom samarbete med fritidsklubben och ökad vuxennärvaro i kapprum och på skolgården. Insatserna till trots upplevdes gården fortfarande som otrygg. Vår granskning visade att den uteblivna effekten delvis kunde relateras till att det fanns en konflikt i lärarnas uppdrag. De kunde inte både förväntas vara rastvakter och vara beredda att ta emot eleverna vid lektionsstart. Att organisera resurserna på ett annat sätt eller att tillsätta ytterligare resurser var en fråga som skolledningen vid tidpunkten för granskningen inte tagit ställning till.

På flera av skolorna är elevhälsan en resurs som skulle kunna involveras mer eller användas på ett effektivare sätt i arbetet för att främja trygghet. Typiskt är att

elevhälsan i första hand används för att göra ”brandkårsuttryckningar” och inte har någon tydlig roll i det främjande eller förebyggande arbetet.

Även i skolor som i stort präglas av ett systematiskt trygghetsarbete kan det finnas svaga länkar i organisationen. Ett exempel är en gymnasieskola som eleverna upplevde som trygg. Däremot hade inte eleverna kunskap om vart de skulle vända sig om det skulle inträffa kränkningar eller andra incidenter.

Otillräckligt förankrade arbets- och förhållningssätt

Tydlig förankring av gemensamma förhållningssätt, arbetssätt och regler hos personal och elever är inte sällan en av de aspekter som behöver förbättras i skolor som i flera delar möter Skolinspektionens kvalitetskriterier. Variationer i tillämpningen – hur de vuxna bemöter och hanterar exempelvis ”skojbråk”, mobilförbud eller negativt språkbruk – skapar osäkerhet hos eleverna kring vad som gäller. På en skola hade mobilanvändningen identifierats som ett stort problem. Rektor upp gav att elevernas telefoner skulle ligga avstängda i väskan under skoldagen och att både elever och vårdnadshavarna uppmanats att värna den regeln. Samtidigt visade granskningen att mobilförbudet inte befastes av all personal. Vissa höll på regeln medan andra tummade på den. På aktuell skola upplevde eleverna otrygghet i skolans omklädningsrum bland annat på grund av att det hänt att elever filmat där inne. Förvisso bara golvet men det fick ändå eleverna att känna sig osäkra. I detta och liknande fall behöver rektor hitta sätt att befästa och också följa upp att de regler som finns efterlevs av personalen så att det blir tydligt för eleverna vad som gäller. I en gymnasieskola där eleverna upplevde viss otrygghet fanns skillnader mellan olika program. Även om det vid skolan genomfördes kartläggningar och vissa insatser, var arbetet påtagligt splittrat både vad gällde arbetssätt och förhållningssätt.

Ett annat konkret exempel visar både på vikten av ett tydligt och konsekvent agerande från personalens sida och hur komplext det kan vara att som enskild hantera till synes enkla situationer. På aktuell grundskola beskrev eleverna att inte alla vuxna reagerade på förväntat sätt i givna situationer. Trots att vuxna såg knuffar i busskön eller att elever betedde sig på ett uppenbart dåligt sätt i klassrummet upplevde eleverna att de inte sa ifrån. Lärarnas respons till elever som uttryckte att de blev skrämde av andra elevers utåtagerande beteende var att ”man ska ge dem som bråkar en chans”. Oavsett bakgrunden till lärarnas agerande – bristande kapacitet att bemöta och stödja elever med beteendeproblem eller ett medvetet förhållningssätt – innebar agerandet otydlighet och osäkerhet för eleverna.

Utmärkande för arbetet i skolor som i flera delar möter kriterierna

- Utmärkande är att trygghetsarbetet fungerar väl i många skolor medan arbetet kopplat till studiero är betydligt svagare. Utvecklingsbehoven är framför allt relaterade till arbetet med att främja och förebygga studiero.
- På flera skolor finns en hög medvetenhet om såväl kopplingen mellan ledarskap i klassrummet, lektionsstruktur och studiero som vikten av att upprätta och kommunicera gemensamma regler och förhållningssätt, men arbetet genomsyras inte av dessa insikter.
- Även om förbättrad studiero beskrivs som ett viktigt fokusområde, läggs ansvaret för arbetet i hög grad på de enskilda lärarna. Lärarna gör vad de kan för att förhindra och stävja uppkomna ordningsstörningar i det egna klassrummet.
- Få skolor arbetar strukturerat och organiserat för att finna orsakerna till att studieron brister. Mycket tid och kraft läggs på att hantera och åtgärda, mindre på att främja och förebygga.
- Många skolor gör något, men arbetet för studiero är inte tillräckligt samlat och systematiskt för att ge resultat som kommer alla elever till godo.
- I en mindre grupp skolor finns det behov av ytterligare utveckling av trygghetsarbetet. Här handlar det sällan om att viktiga bitar helt saknas utan snarare om att utveckla det arbete som redan finns. Dessa skolor har oftast kännedom om nuläget och kunskap om vilka utmaningar som finns men man har inte riktigt fått grepp om det nödvändiga förändringsarbetet.

Avslutande diskussion

Efter att ha granskat kvaliteten i nära 400 skolors arbete med att främja och upprätthålla trygghet och studiero kan vi konstatera att den övergripande bilden är relativt positiv. Vår bedömning är att många skolor gör ett bra arbete, vilket stämmer väl med den upplevelse eleverna ger uttryck för i såväl Skolenkäten som andra undersökningar¹⁵ – de allra flesta eleverna känner sig trygga i skolan och en majoritet upplever sig också ha studiero. När debatten kring problemen i svenska skolor ofta fokuserar på de utmaningar som finns är det viktigt att också lyfta fram detta – i flertalet skolor i vår regelbundna kvalitetsgranskning arbetar rektorer, lärare och elever på ett bra sätt tillsammans för att skapa en trygg och god miljö för lärande.

Ett väl förankrat arbete för trygghet

Generellt ser vi att skolorna har kommit längre i arbetet med att se till att eleverna kan känna sig trygga i skolan, än i hur man har lyckats hitta strategier och arbetssätt som ger eleverna bästa möjliga förutsättningar att koncentrera sig på sitt lärande. När det gäller trygghet finns en stor medvetenhet om vikten av ett förebyggande och främjande arbete, att hela skolan involveras och att det finns en organisation både för att fånga upp risker och för att agera när så krävs. Elevernas delaktighet i arbetet är självklar – det är deras erfarenheter och upplevelser det handlar om.

Mer att göra för ökad studiero

När vi tittar på hur skolor arbetar för att eleverna ska ha studiero ser vi att det som saknas är just det som gör att man lyckas i arbetet för trygghet. Det betyder inte att trygghet och studiero är samma sak eller kan uppnås på samma sätt, men man behöver utveckla ett liknande tänk i arbetet – se elevernas studiero som ett gemensamt ansvar, sträva efter samsyn och ha en systematik i arbetet.

Det finns tydliga kopplingar till de iakttagelser vi gjorde inom ramen för vår tematiska kvalitetsgranskning av 30 skolors arbete med studiero.¹⁶ I många skolor varierade studieron beroende på vilken lärare som ledde undervisningen. Annorlunda uttryckt – för några lärare var det svårare att främja och upprätthålla studiero och

¹⁵ Skolinspektionen (2019), Resultat från Skolenkäten 2017–2018; Skolverket (2019), Attityder till skolan. 2018. Rapport 479.

¹⁶ Skolinspektionen (2016), Skolans arbete för att säkerställa studiero – det räcker inte att det är lugnt, eleverna måste lära sig något också.

det saknades ett skolgemensamt arbete med sikte på att varje lärare skulle ha så goda förutsättningar som möjligt att leda arbetet i klassrummet.

När vi nu har samlat en bredare kunskap av skolors arbete med trygghet och studiero, har det också blivit tydligare vad skolorna mer konkret kan göra för att komma längre och säkerställa en ökad studiero för fler elever. Lärarens arbete har avgörande betydelse för vilken studiero som råder i ett klassrum. Många lärare lämnas dock ensamma med detta ansvar. I skolor som har kommit en bit på vägen mot ökad studiero har man försökt att skapa förståelse för vad som främjar studiero och varför lärare lyckas olika bra. Gemensamma lektionsstrukturer och kompetensutvecklingsinsatser kring ledarskap i klassrummet är exempel på åtgärder som kan lyfta en del av ansvaret från den enskilda läraren och främja ökad studiero i alla klassrum.

Lärare har också uttryckt osäkerhet kring hur de bör och får agera när eleverna stör varandra. I skolor som lyckas väl i sitt arbete ser vi ofta gemensamma ställningstaganden och förhållningssätt som stödjer den enskilda läraren och ökar möjligheterna till studiero för alla elever.

Varje lärare har en central roll för vilket lärande som möjliggörs under en lektion. Detta faktum understryker vikten av en tydlig styrning som stödjer lärarna i deras arbete. Med andra ord – rektor behöver ta ansvar för att ge alla lärare goda förutsättningar att leda arbetet i sitt klassrum.

Det finns många utmaningar men det är möjligt att lyckas

Skillnaden mellan de skolor som lyckas relativt väl i sitt arbete med trygghet och studiero och de skolor som lyckas mindre väl, är att de förstnämnda söker lösningar utifrån de behov och förutsättningar de har, medan de sistnämnda ibland lyfter svårigheter som ett tillstånd de inte kan påverka.

I ett fåtal skolor är eller har läget varit allvarligt. När Skolinspektionen stöter på dessa skolor genom kvalitetsgranskning eller genom andra signaler som kommer till oss, går vi in med de skarpa tillsynsverktygen. Det är viktigt att så snart som möjligt bryta de mönster som råder.

Det är förståeligt om arbetet känns stort och svårt i lägen när det uppstått många och komplexa problem. Vi vill ändå betona att vi flera gånger sett att förändring varit möjlig. Att varje elev blir sedd av minst en vuxen, sedd för sin potential och inte bara som ett problem kan vara skillnaden mellan en framtid i utanförskap eller kriminalitet och möjligheten att skapa ett gott liv.¹⁷ I en av de första skolorna vi besökte inom regelbunden kvalitetsgranskning har man som mål att 100 procent av eleverna ska ha en förtroendefull relation till minst en vuxen i skolan. Vi såg ett mycket engagerat och systematiskt arbete för såväl trygghet som studiero. Några år tidigare var detta en av de skolor där vi skulle säga att läget var allvarligt och skolan hade också fått skarp kritik efter tillsyn. Skolan är ett exempel på att förändring är möjlig, men det kräver ett idogt arbete där alla medverkar och framför allt – en tro på att det går att göra skillnad.

¹⁷ Socialstyrelsen (2010), Socialrapport 2010. s. 229–231; Skolverket (2019). Hälsa för lärande – Lärande för hälsa. s. 42, 122.

A photograph of two young people, a woman with blonde hair and a man with short brown hair, sitting at a desk and looking down at a notebook. The woman is on the left, wearing a green patterned sweater over a grey top. The man is on the right, wearing a blue button-down shirt. They appear to be in a classroom or study environment. A white text box is overlaid on the image, containing text and a list of recommendations. The background is slightly blurred, showing a desk with a notebook and a laptop.

Två övergripande rekommendationer för ökad studiero i fler klassrum

- Håll isär begreppen "trygghet" respektive "studiero" för att kunna analysera problematiken och vidta ändamålsenliga åtgärder. Arbeta lika systematiskt med studieron som med tryggheten.
- Säkra systematik i arbetet med studiero. I dagsläget går mycket tid och kraft till att åtgärda ordningsstörningar och mindre till att förhindra att de uppstår. Stötta lärarna genom att ge dem goda förutsättningar att leda undervisningen i sitt klassrum; utveckla undervisningen, ge stöd och stimulans till alla elever och klargör vad som är lämpligt agerande hos lärare vid situationer som måste hanteras.

Bilaga. Om underlagen och kvalitetsbedömningar inom regelbunden kvalitetsgranskning

Kvalitet inom fyra områden i tre nivåer

Inom regelbunden kvalitetsgranskning utreds och bedöms kvaliteten i skolornas arbete inom fyra avgränsade områden; rektors ledarskap, undervisning, trygghet och studiero samt bedömning och betygssättning. Myndigheten väljer ut ett brett urval av skolor utifrån ett antagande om att det på dem finns utrymme för att ytterligare höja kvaliteten i arbetet. De skolor som besöks och blir föremål för regelbunden kvalitetsgranskning skiljer sig därmed från skolor som blir föremål för regelbunden tillsyn. I regelbunden tillsyn är utgångspunkten istället risken för påtagliga brister, det vill säga att skolorna inte möter lagens krav.

I alla skolor som Skolinspektionen besöker inom ramen för regelbunden kvalitetsgranskning granskas och bedöms följande: i vilken utsträckning skolan arbetar så att utbildningen präglas av trygghet och studiero och eleverna kan ägna sig åt skolarbetet. Vår bedömning av skolans arbete anges i beslutet i tre kvalitetsnivåer. Den högsta nivån innebär att skolan i hög utsträckning möter kvalitetskriterierna och den lägsta nivå innebär att skolan i låg utsträckning möter desamma. Mittenkategorin anger att skolan möter kvalitetskriterierna i flera delar men att utvecklingsområden finns.

I de fall skolans arbete når den högsta kvalitetsnivån anges framåtsyftande kommentarer som stöd för skolans fortsatta arbete. Till övriga skolor anges minst ett utvecklingsområde. Tumregeln är ett utvecklingsområde per bedömningsområde och skola. Om utredningen visar att fler än ett utvecklingsområde finns, lyfts det som antas ha störst bäring på skolans fortsatta arbete. Om två områden bedöms vara av samma dignitet framgår båda av beslutet.

Hanteringen av underlagen

Under 2018 och 2019 har Skolinspektionen granskat och riktat beslut till 399 grund- och gymnasieskolor inom ramen för regelbunden kvalitetsgranskning. Under perioden har vi fattat markant fler beslut gällande grundskolor¹⁸ än gymnasieskolor¹⁹. Den övergripande resultatbilden visar att det finns en liten skillnad där andelen gymnasieskolor som i hög utsträckning möter våra kriterier är något större än motsvarande andel grundskolor. Rapporten igenom beskriver vi hur det ser ut på ”skolorna”, om det finns skillnader eller exempel som hänger ihop med skolform synliggörs det i texten.

Inspektionsformen regelbunden kvalitetsgranskning startade under hösten 2018. Inledningsvis granskades endast grundskolor. Vi har valt att inte särredovisa per år då den övergripande bilden visar att fördelningen över kategorierna (i låg utsträckning, i flera delar och i hög utsträckning) är så gott som identisk över tid.

Urvalsprinciper för genomgång av beslut

Beskrivningen av vad som karaktäriserar skolornas arbete inom respektive kvalitetsnivå utgår ifrån analys av ett antal beslut från respektive kvalitetsnivå (i låg utsträckning, i flera delar och i hög utsträckning) per skolform. Totalt har 102 beslut lästs.²⁰ Vid urvalet har en strävan varit att få geografisk spridning och en relativt jämn fördelning per typ av huvudman (enskilda respektive offentliga).

När det gäller beslutsår ingår som ovan nämnts beslut som fattats under både 2018 och 2019. Då den stora majoriteten av besluten fattats under 2019 ingår fler beslut från det året i det analyserade underlaget.

¹⁸ Totalt har 313 beslut fattats gällande grundskolan under perioden 2018–2019 (87 under 2018 och 226 under 2019).

¹⁹ Totalt har 86 beslut fattats gällande gymnasieskolan under 2019.

²⁰ Bland dessa beslut finns sex beslut rörande grundskola och två beslut rörande gymnasieskola, där Skolinspektionen bedömt att skolans arbete avseende trygghet och studiero möter våra kvalitetskriterier i låg utsträckning men samtidigt avstått från att ange utvecklingsområde och istället initierat tillsynsärenden. Detta mot bakgrund av att granskningen uppdagat omfattande brister som kan leda till allvarliga konsekvenser för eleverna.

Analys av statistik och beslut

Den tematiska analysen inleds med en övergripande bild av vilken kvalitetsnivå grund- respektive gymnasieskolorna bedömts ligga på och hur fördelningen av utvecklingsområdena ser ut, det vill säga om de handlar om trygghet, studiero eller både och. I den beskrivningen har vi utgått ifrån myndighetens verksamhetsstatistik.

Beskrivningen av de olika kvalitetsnivåerna utgår ifrån en kvalitativ analys av de utvalda besluten. Myndighetens bedömningsgrunder med kvalitetskriterier samt utredningsstöd har utgjort ett stöd och en utgångspunkt för analysen.

